YASHIL

IQTISODIYOT&TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

№7

ISSN: 2992-8982

https://yashil-iqtisodiyot-taraqqiyot.uz/

2025

YASHIL
IQTISODIYOT&TARAQQIYOT
Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

Elektron nashr. 655 sahifa.
E'lon qilishga 2025-yil 1-iyulda ruxsat etildi.

Bosh muharrir:
Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich

Bosh muharrir o'rinbosari:
Karimov Norboy G'aniyevich

Muharrir:
Qurbonov Sherzod Ismatillayevich

Tahrir hay'ati:
Salimov Oqil Umrzoqovich, O'zbekiston Fanlar akademiyasi akademigi
Abduraxmanov Kalandar Xodjayevich, O'zbekiston Fanlar akademiyasi akademigi
Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich, texnika fanlari doktori (DSc), professor
Rae Kvon Chung, Janubiy Koreya, TDIU faxriy professori, "Nobel" mukofoti laureati
Osman Mesten, Turkiya parlamenti a'zosi, Turkiya – O'zbekiston do'stlik jamiyati rahbari
Axmedov Durbek Kudratillayevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Axmedov Sayfullo Normatovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Abduraxmanova Gulnora Kalandarovna, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Kalonov Muxiddin Baxritdinovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Siddiqova Sadoqat G'afforovna, pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Xudoyqulov Sadirdin Karimovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Maxmudov Nosir, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Yuldashev Mutallib Ibragimovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Samadov Asqarjon Nishonovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, professor
Slizovskiy Dimitriy Yegorovich, texnika fanlari doktori (DSc), professor
Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Axmedov Ikrom Akramovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Eshtayev Alisher Abdug'aniyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Xajiyev Baxtiyor Dushaboyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Hakimov Nazar Hakimovich, falsafa fanlari doktori (DSc), professor
Musayeva Shoira Azimovna, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), professor
Ali Konak (Ali Ko'nak), iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor (Turkiya)
Cham Tat Huei, falsafa fanlari doktori (PhD), professor (Malayziya)
Foziljonov Ibrohimjon Sotvoldixo'ja o'g'li, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dots.
Utayev Uktam Choriyevich, O'z.Respub. Bosh prokuraturasi boshqarma boshlig'i o'rinbosari
Ochilov Farkhod, O'zbekiston Respublikasi Bosh prokuraturasi IJQKD boshlig'i
Buzrukxonov Sarvarxon Munavvarxonovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent
Axmedov Javohir Jamolovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Toxirov Jaloliddin Ochil o'g'li, texnika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), katta o'qituvchi
Bobobekov Ergash Abdumalikovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), v.b. dots.
Djudi Smetana, pedagogika fanlari nomzodi, dotsent (AQSH)
Krissi Lyuis, pedagogika fanlari nomzodi, dotsent (AQSH)
Glazova Marina Viktorovna, Iqtisodiyot fanlari doktori (Moskva)
Nosirova Nargiza Jamoliddin qizi, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Sevil Piriyeva Karaman, falsafa fanlari doktori (PhD) (Turkiya)
Mirzaliyev Sanjar Makhamatjon o'g'li, TDIU ITI departamenti rahbari
Ochilov Bobur Baxtiyor o'g'li, TDIU katta o'qituvchisi
Golisheva Yelena Vyacheslavovna, Iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent.

YASHIL
IQTISODIYOT&TARAQQIYOT
Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

Editorial board:
Salimov Okil Umrzokovich, Academician of the Academy of Sciences of Uzbekistan
Abdurakhmanov Kalandar Khodjayevich, Academician of the Academy of Sciences of Uzbekistan
Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich, Doctor of Technical Sciences (DSc), Professor
Rae Kwon Chung, South Korea, Honorary Professor at TSUE, Nobel Prize Laureate
Osman Mesten, Member of the Turkish Parliament, Head of the Turkey–Uzbekistan Friendship Society
Akhmedov Durbek Kudratillayevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Akhmedov Sayfullo Normatovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Abdurakhmanova Gulnora Kalandarovna, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Kalonov Mukhiddin Bakhriddinovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Siddikova Sadokat Gafforovna, Doctor of Philosophy (PhD) in Pedagogical Sciences
Khudoykulov Sadirdin Karimovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Makhmudov Nosir, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Yuldashev Mutallib Ibragimovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Samadov Askarjon Nishonovich, Candidate of Economic Sciences, Professor
Slizovskiy Dmitriy Yegorovich, Doctor of Technical Sciences (DSc), Professor
Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Akhmedov Ikrom Akramovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Eshtayev Alisher Abduganiyevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Khajiyev Bakhtiyor Dushaboyevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Khakimov Nazar Khakimovich, Doctor of Philosophy (DSc), Professor
Musayeva Shoira Azimovna, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Professor
Ali Konak, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor (Turkey)
Cham Tat Huei, Doctor of Philosophy (PhD), Professor (Malaysia)
Foziljonov Ibrokhimjon Sotvoldikhoja ugli, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Associate Professor
Utayev Uktam Choriyevich, Deputy Head of Department, Prosecutor General's Office of Uzbekistan
Ochilov Farkhod, Head of DCEC, Prosecutor General's Office of Uzbekistan
Buzrukkhonov Sarvarkhon Munavvarkhonovich, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor
Akhmedov Javokhir Jamolovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences
Tokhirov Jaloliddin Ochil ugli, Doctor of Philosophy (PhD) in Technical Sciences, Senior Lecturer
Bobobekov Ergash Abdumalikovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Acting Associate Professor
Judi Smetana, Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor (USA)
Chrissy Lewis, Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor (USA)
Glazova Marina Victorovna, Doctor of Sciences in Economics (Moscow))
Nosirova Nargiza Jamoliddin kizi, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Associate Professor
Sevil Piriyeva Karaman, Doctor of Philosophy (PhD) (Turkey)
Mirzaliyev Sanjar Makhamatjon ugli, Head of the Department of Scientific Research and Innovations, TSUE
Ochilov Bobur Bakhtiyor ugli, Senior lecturer at TSUI
Golisheva Yelena Vyacheslavovna, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor.

Ekspertlar kengashi:
Berkinov Bazarbay, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Po‘latov Baxtiyor Alimovich, texnika fanlari doktori (DSc), professor
Aliyev Bekdavlat Aliyevich, falsafa fanlari doktori (DSc), professor
Isakov Janabay Yakubbayevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Xalikov Suyun Ravshanovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent
Rustamov Ilhomiddin, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent
Hakimov Ziyodulla Ahmadovich, iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent
Kamilova Iroda Xusniddinovna, iqtisodiyot fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD)
G‘afurov Doniyor Orifovich, pedagogika fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD)
Fayziyev Oybek Raximovich, iqtisodiyot fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Tuxtabayev Jamshid Sharafetdinovich, iqtisodiyot fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Xamidova Faridaxon Abdulkarim qizi, iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent
Yaxshiboyeva Laylo Abdisattorovna, katta o‘qituvchi
Babayeva Zuhra Yuldashevna, mustaqil tadqiqotchi

Board of Experts:
Berkinov Bazarbay, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Pulatov Bakhtiyor Alimovich, Doctor of Technical Sciences (DSc), Professor
Aliyev Bekdavlat Aliyevich, Doctor of Philosophy (DSc), Professor
Isakov Janabay Yakubbayevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Khalikov Suyun Ravshanovich, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor
Rustamov Ilkhomiddin, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor
Khakimov Ziyodulla Akhmadovich, Doctor of Economic Sciences, Associate Professor
Kamilova Iroda Khusniddinovna, Doctor of Philosophy (PhD) in Economics
Gafurov Doniyor Orifovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Pedagogy
Fayziyev Oybek Rakhimovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economics, Associate Professor
Tukhtabayev Jamshid Sharafetdinovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economics, Associate Professor
Khamidova Faridakhon Abdulkarimovna, Doctor of Economic Sciences, Associate Professor
Yakhshiboyeva Laylo Abdisattorovna, Senior Lecturer
Babayeva Zuhra Yuldashevna, Independent Researcher

08.00.01 Iqtisodiyot nazariyasi
08.00.02 Makroiqtisodiyot
08.00.03 Sanoat iqtisodiyoti
08.00.04 Qishloq xo‘jaligi iqtisodiyoti
08.00.05 Xizmat ko‘rsatish tarmoqlari iqtisodiyoti
08.00.06 Ekonometrika va statistika
08.00.07 Moliya, pul muomalasi va kredit
08.00.08 Buxgalteriya hisobi, iqtisodiy tahlil va audit
08.00.09 Jahon iqtisodiyoti
08.00.10 Demografiya. Mehnat iqtisodiyoti
08.00.11 Marketing
08.00.12 Mintaqaviy iqtisodiyot
08.00.13 Menejment
08.00.14 Iqtisodiyotda axborot tizimlari va texnologiyalari
08.00.15 Tadbirkorlik va kichik biznes iqtisodiyoti
08.00.16 Raqamli iqtisodiyot va xalqaro raqamli integratsiya
08.00.17 Turizm va mehmonxona faoliyati

Muassis: “Ma’rifat-print-media” MChJ
Hamkorlarimiz: Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti, O‘zR Tabiat resurslari vazirligi, O‘zR Bosh prokuraturasi huzuridagi IJQK departamenti.

Jurnalning ilmiyligi:
““Yashil” iqtisodiyot va taraqqiyot” jurnali
O‘zbekiston Respublikasi Oliy ta’lim, fan va innovatsiyalar vazirligi huzuridagi Oliy attestatsiya komissiyasi rayosatining 2023-yil 1-apreldagi 336/3-sonli qarori bilan ro‘yxatdan o‘tkazilgan.

MUNDARIJA

MUNDARIJA СОДЕРЖАНИЕ CONTENTS

Suv tarkibining wireless waterlight qurilmasi ishlashiga ta'siri va iqtisodiy samaradorligini matematik model asosida tahlil qilish 14
Kungiratbay Sharipov, Ma'ruf Nurmanov

O'zbekistonda aholi ish bilan bandligini oshirishda davlatning roli 20
Juraqulov Baxrimurod Ilxomovich

BIM texnologiyasi: zamonaviy qurilish sohasida samaradorlik va shaffoflik omili 26
Usmonov F.B., Rajabova A.Sh.

Nodavlat oliy ta'lim muassasalarida marketing faoliyati samaradorligini oshirish metodologiyasini takomillashtirish 31
Yuldashov Isomiddin Sidiqovich

Korxona iqtisodiy barqarorligini ta'minlashda diversifikatsiya strategiyasining roli....35
Alimatova Shoxsanam Abdumalik qizi

Модели совместного развития человеческого капитала и искусственного интеллекта в цифровую эпоху 40
Явкачев Шохзод Зайниддин углы

Navigating sustainable development: management challenges and solutions in the oil and gas sector 49
Kudratkhodjaeva Ziyoda Kamol kizi

Banklarda moliyaviy barqarorlikning nazariy asoslari 56
Djalilov G'ayrat Qaxramanovich

Mamlakat iqtisodiyotini rivojlantirishda turizm industriyasidan foydalanishda xorijiy mamlakatlar tajribalari 66
Abdulxakimov Zuxrali Tursunaliyevich

O'zbekistonda barqaror davlat qarzi siyosatini shakllantirishning ustuvor yo'nalishlari 71
Sayfutdinov Xasanboy Dilshodovich

Международный опыт сельскохозяйственного налогообложения и возможности его применения в узбекистане....76
Salimov Sherzod Baxtiyorovich

Economic analysis and development strategy of the composites market in the regions of Uzbekistan 81
S.S.Sidiqov, A.A.G'ulomov, B.R.Tillayeva

Oliy ta'lim muassasalarida moliyaviy mustaqillikning kutilayotgan istiqbollari va hozirgi natijalari....88
Muxamedov Ravshan Zafarovich

Elektron tijoratni soliqqa tortish mexanizmini takomillashtirish yo'llari....93
Homidov Baxtiyor Rahimberdievich

Investitsion jozibadorlik konsepsiyasi va uning strategik ahamiyati....99
Otaboyev Axmed Maxsudbek o'g'li

Beomeditsina signallarini xaar veyvletlari va bo'lak veyvletlari yordamida raqamli ishlash 105
Uraqov Shokir Ulashovich

Oliy ta'lim muassasalarini moliyalashtirishning ahamiyati, tartibi va takomillashtirish yo'llari....112
Istamova Sojida Kaxarovna

The role of all kinds of transports (road, rail, air, and water) in the modern enhancement of tourism logistics in Uzbekistan 117
Egamberdiyeva Yulduz, Turdiyeva Maftuna

Sanoat korxonalarida kapitalarini samaradorligini oshirishning baholashning zamonaviy usullarining xususiyatlarida nazariy va amaliy farovonlik sari 126
Muradov Botir Xayat

Инструменты планирования урбанизации: методика анализа планового распределения средств в программе «обод махалля» на основе балльной оценки 136
Салимова Юлдуз Исаковна

Socio-economic aspects and contemporary theories of higher education finance 141
Karlibaeva Gulshat

MUNDARIJA СОДЕРЖАНИЕ CONTENTS

Transformatsiya jarayonida innovatsion bank xizmatlarini rivojlantirish yo'llari 147
Absamatov Anvar Ergashovich

Перспективы цифрового развития сектора материального производства 153
С. И. Протасеня, Г. Ж. Аллаева

«Sustainable logistics practices. Minimizing carbon emissions in global supply chains» 161
Suleymonova Ezoza, Alimova Bonu

Analyzing the need for Tourism logistics development in Uzbekistan 169
Nigmatova Malika

Management strategies for sustainable tourism development in emerging destinations (a case study of Samarkand, Issyk-kul, and Khiva) 177
Sabina Urokova

Qashqadaryo viloyatida turizm sohasini strategik rivojlantirishning tashkiliy-iqtisodiy asoslari va ularning qo'llanilishi 184
Daminova Barno Esanovna

Опыт турции в управлении миграционными кризисами 189
Бегматов Хусанбек

Bulutli texnologiyalar orqali korxona buxgalteriya tizimini raqamlashtirish va samaradorlikka erishish 193
Soibov Nozimbek Faxriddin o'g'li

Barqaror rivojlanish doirasida jismoniy shaxslarni kreditlash tizimini isloh qilishning institutsional asoslari 197
Xalekeyeva Zoya Pirniyazovna, Akmal Abdurahmonov Nurmamatovich

Moliyaviy autsorsing xizmatlari bozori rivojlanishini takomillashtirishning swot tahliliga asoslangan innovatsion mexanizmlari 202
San'atbek Komilovish Salayev, Umidbek Komiljanovich Babajanov

Transformatsiya jarayonlari sharoitida iqtisodiyot tizimi faoliyati va prognozlashning nazariy asoslari 214
Alimov Fazliddin Xalimovich

Пути совершенствования подхода к финансированию проектов, реализуемых на принципах промышленной кооперации 220
Котов В.А., Шадиева Д.Х.

Yuksalish salohiyatini yuksaltirishda boshqaruv xodimlari qobiliyatidan foydalanish masalalar 225
Ayubxon Qutbiddinov Bosit o'g'li

Bank xizmatlari ommabopligini oshirish yo'llari 228
Kasimova Muxlisa Anvar qizi

Chemical industry in uzbekistan: challenges and development 235
Kudaynazarova Dilnaz Koshkarbaevna

Samarqand viloyatida tabiiy turistik resurslardan samarali foydalanish usullarini takomillashtirish orqali bandligini oshirish imkoniyatlari 240
Rabbimov Muhriddin Musoqul o'g'li

Globallashuv sharoitida ekologik xavflarni kamaytiririshda yashil iqtisodiyotning ahamiyati 246
Xolbekova Feruzaxon Rasulovna

Qibray tumanining 2021–2023-yillarda ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanish holati 249
Siddikov Alisher Ismoilovich

Davlat xaridlari tizimida sun'iy intellekt texnologiyalaridan foydalanish: xalqaro tajribalar tahlili 253
Majidov Nizom Baxramovich

Oilaviy tadbirkorlikni rivojlantirishning xorij tajribasi 259
Ermatov Nosir Tohirovich

Aholi farovonligi darajasiga ta'sir etuvchi ko'rsatkichlarni ekonometrik baholash 265
Toshaliyeva Saodat Toxirovna, Allamurodova Zuxra Alibekovna

Сектор услуг как стратегический фактор структурной трансформации экономики Узбекистана 272
Кадыров Абдурашид Маджидович, Ахмедиева Алия Тохтаровна

O'zbekistonda valyuta kursini shakllanish holati prognozlari 280
Samandarov Zuxriddin Raup o'g'li

Проблемы бухгалтерского учета в условиях цифровизации экономики 288
Абдуллаев Абдурауф

Raqamli texnologiyalar sharoitida xizmat ko'rsatish korxonalarida iqtisodiy resurslardan samarali foydalanish strategiyalari 299
Kuldoshev Lazizjon Sharifovich

Davlat boshqaruvi organlarining strategik rejalarini ishlab chiqish bo'yicha xorijiy mamlakatlar tajribasi 303
Dilshod Pulatov, Xamidaxon Akbarova, Dildora Mirzaeva

Tijorat banklarining moliyaviy xavfsizligi ta'minlash 310
Mamatov Sardor Axmatjonovich, Mavlanov Nuriddin Boyqobilovich, Sattarov Nodirjon Absalomovich

Ziyorat turizmini rivojlantirishda halol standartlarini qo'llashning nazariy, uslubiy va konseptual asoslari 315
Azizova Saodat Xabibulloyevna

Oliy ta'lim muassasalarini moliyalashtirish bo'yicha yevropa tajribasi 320
Karlibaeva Gulshat

Iqtisodiy konsentratsiyalarning sog'lom raqobat muhitiga ta'siri 325
Luqmanov Sharifxon A'zam o'g'li

Logistika axborot tizimlarini texnologik jarayonlarga joriy etish 330
Uzaqov Ortik Shaymardanovich

Принципы перехода к «Зелёной экономике» в Республике Узбекистан 336
Хамракулова Сусанна Тотуховна

Kichik biznesni rivojlantirish iqtisodiy ko'rsatkichlarini prognozlash modellarini qo'llash 340
Ibragimova Gulchexra Toxirovna

Raqamli ta'lim sharoitida liderlikning yangi qirralari 357
Oqmullaev Ravshan Raximjon o'g'li, Xodjieva Durdona Abdurasulovna

Методология развития экологического менеджмента в промышленном хозяйстве выбросы в атмосферный воздух на горнодобывающих и металлургических предприятиях 361
Muradov Botir Xayat

Strategik budjetlashtirish tizimining natijaga yo'naltirilgan budjetlashtirish tizimi bilan bog'liqligi, xalqaro tajriba va O'zbekiston uchun tavsiyalar 370
Xushmurotov Zoyir Bektemirovich

Cultural branding and the entry of traditional products into the international market 374
Zebiniso Ganiyeva

Farovonlikni baholash bo'yicha ilg'or xorijiy nazariy yondashuvlar 379
Norqobilov Nusratilla Norsaitovich

O'zbekistonda hududlarini turizm salohiyatini innovatsion yondashuv asosida baholash 384
Umirova Dilnoza Safarovna

Tourism education for sustainability: curriculum development in universities of Uzbekistan 393
Temirova Durdona, Yorqulov Muhammadmurod

The contribution of small enterprises and private entrepreneurs to job creation in the labor market 399
Juraboev Haliljon

Iqtisodiy o'sish sharoitida transport infratuzilmasi holati va uni rivojlantirish yo'llari 404
Haydarov Jahongir Aktamovich

Oliy ta'lim muassasalarini moliyalashtirishni strategik boshqarishning nazariy asoslari va xorijiy tajribalar 410
Quvondiqov Farrux Ibragimovich

Tijorat banklarida iqtisodiy samaradorlikni axborot texnologiyalar orqali rivojlantirish istiqbollari 418
Dadenova Gulxan Kenesbaevna

Механизмы усовершенствования процедур выявления и анализа недостоверной финансовой отчетности в условиях учетной практики Узбекистана 422
Намозов Жасурбек Кувадович

Влияние цифровых инструментов управления финансами на эффективность использования финансовых ресурсов 428
Хазиратқулов Собиржон

MUNDARIJA СОДЕРЖАНИЕ CONTENTS

MUNDARIJA СОДЕРЖАНИЕ CONTENTS

На пути к промышленному росту: опыт развивающихся стран ... 435
Матлюбов Хуршид Жамшидович

Yoshlarning moliyaviy mustaqilligiga erishishida aksiyalar bozorining o‘rni va imkoniyatlari ... 443
O‘raqov Bekzodbek Abdurayxon o‘g‘li

Развитие транспортной инфраструктуры и влияние на качество предоставляемых транспортных услуг ... 448
Кайыбеков Парахат Конысбаевич

Surxondaryo viloyatida 2015-2024 yillar mobaynida oziq-ovqat chakana savdo aylanmasining statistik tahlili ... 454
Toshpulatov Bobur Rasul o‘g‘li

Qishloq xo‘jaligi sohasi investitsiya loyihalarini xalqaro moliya institutlari orqali moliyalashtirish ... 458
Tolibov Shoxrux Muminovich

Qishloq xo‘jaligi korxonalarida buxgalteriya hisobining xususiyatlari va muammolari ... 463
Mamadiyarov Dilshad Uralovich, Normurodov Sarvar Norboy o‘g‘li

Institutional innovation and regional governance for balanced interregional cooperation development: the case of Namangan, Uzbekistan ... 468
Sattarov R.A.

Organizational and economic mechanisms and conceptual directions of tourism development in the region ... 476
Daminova Barno Esanovna

Moddiy zaxiralarni boshqarish va uning bir tsikli modeli ... 480
Dedajanov Baxtiyor Nabijanovich

Oliy ta’lim xizmatlari sifatini oshirishda inson kapitalini rivojlantirish va uni samarali boshqarish mexanizmlari ... 485
Salimov Akmal Alimjonovich

Mintaqani ijtimoiy-iqtisodiy rivojlantirishning ilg‘or xorij tajribalari ... 490
Shadiyev Alisher Xudoynazarovich

Raqamli iqtisodiyotni shakllantirish sharoitida yoqilg‘i-energetika kompleksi korxonalarini barqaror innovatsion rivojlantirish modellari ... 496
Bobobekov Ergash Abdumalikovich

O‘zbekistonda uzumchilikning oziq-ovqat xavfsizligiga ta’siri: muammolar va rivojlanish istiqbollari ... 502
Tursunov To‘lqin Jo‘raqulovich

Tadbirkorlik faoliyatining resurs salohiyati va uni baholashning nazariy yondashuvlari ... 508
Salohiddinov Zuhriddin Nuriddinjon o‘g‘li

Yoshlar bandligini ta’minlashda mehnat migrasiyasining ahamiyati ... 514
Masharipov Farrux O‘tkirovich

O‘zbekistonda ichki turizmni rivojlantirishning asosiy omillari va istiqbollari ... 521
Xasanova Mavjuda Ma’mirjonovna

Korxonaning brend platformasini ishlab chiqishning o‘ziga xos xususiyatlari ... 526
Sa’dulloyev Habibullo Ibodullo o‘g‘li

Sanoat korxonalarining biznes jarayonlarini raqamli transformatsiya qilishda ERP tizimlarining integratsiyalashuvi va boshqaruv samaradorligiga ta’siri ... 530
Islomjon Nurmukhammadov

Namangan viloyatida ayollar tadbirkorligini rivojlanishini baholash ... 533
Ismoilova Savinoz Qahramon qizi

Oliy ta’lim muassalari boshqaruviga ta’sir etuvchi omillarning ekonometrik tahlili ... 540
Karimov Muzaffar Abdumalik o‘g‘li

Soliq yig‘iluvchanligini oshirishda soliq ma’muriyatchiligini takomillashtirish istiqbollari ... 546
Tojibayev Farrux Baxtiyorovich

Hisoblash mashinalari taraqqiyoti tarixi va uning raqamli iqtisodiyotda tutgan o‘rni ... 552
Rajabov Sirojiddin Mansurovich

Korxonalar moliyaviy barqarorligiga ta’sir ko‘rsatuvchi omillar va ularning xususiyatlari ... 561
Choriyorov Behruz Ilhom o‘g‘li, Norqobilov Nusrat Norsaitovich

Yashil texnologiyalar yordamida O‘zbekiston hududlarida energiya tejamkorligi oshirish yo‘llari ... 567
Norbekov Baxtiyor Suyunovich, Norqobilov Nusrat Norsaitovich

Tijorat banklarida kredit majburiyatlarining bajarilishini monitoring qilish va uni takomillashtirish yoʻllari 572
To'xtayeva Go'zal Ilhom qizi, Norqobilov Nusrat Norsaitovich

Интеграция проектного менеджмента и обеспечения качества в цепочках поставок: кейс Узгидромета 577
Назарова Ирода Ибрагим кизи

Kichik biznes subyektlarini raqamlashtirish orqali raqobatbardoshligini oshirish 583
Ermatov Akmaljon Adxamovich, Raximov Alisher Numanovich

Концепция и методология экологического аудита в Узбекистане 587
Абидова Дилфуза Игамбердиевна

Повышающаяся значимость коренного изменения деятельности традиционных СМИ в реалиях освещения процесса построения нового Узбекистана 593
Салим Дониёров

Oʻzbekiston Respublikasida norasmiy sektor va aholini norasmiy mehnat bilan bandligining tarkibiy tuzulishi 598
Qoraboev Nuriddin Pardaboy o'g'li

Shahar va qishloqlarda inson resurslari holatining analitikasi (tahlili)ning nazariy masalalari 607
Pardayev Mamayunus Qarshibayevich, Feruz Nematullayevich Abilov

Strategic alliance networks as competitive advantage: evidence from mit-tum partnership model at new Uzbekistan university 613
Mamajonova Mukhlisakhon Muzaffar kizi

Energetika tarmogʻida moliyaviy hisobotning xalqaro standartlarini (MHXS) joriy etishning nazariy asoslari 618
Uralov Temur Boxodir o'g'li

Oʻzbekiston bank amaliyotiga ai va simulyatsiya modellarini joriy etish orqali muammoli kreditlarni qaytarish jarayonlarini optimallashtirish 618
Xodjayev Husniddin Mukammilovich

Oʻzbekistonda hududlarning soliq salohiyatini aniqlash metodologiyasini takomillashtirish 624
Almardonov Muxamadi Ibragimovich, Jamshid Sharafetdinovich

Xorazm viloyatida iqtisodiy oʻsish sur'atlarini ta'minlashdagi muammolar va imkoniyatlar 628
Yaxshimuratov Maqsadbek Narimon o'g'li

Ekologik joylashtirish vositalarida qoʻllaniladigan innovatsiyalar 633
Abidova Dilfuza Igamberdievna

Ziyorat turizmini rivojlantirishning metodologik va metodik asoslarini takomillashtirish yoʻnalishlari 638
Uzaqov Jamshid Norboyevich

Elektron tijoratni soliqqa tortish ma'muriyatchiligini tashkil etish uslubiyatining oʻziga xos xususiyatlari 644
Urazaliev Kamoliddin Tajikulovich

Gaz sanoatining moliyaviy boshqaruvi va milliy iqtisodiyotdagi barqarorlik omili sifatida roli 650
Ergashev Muhubbek Aslam o'g'li

MUNDARIJA СОДЕРЖАНИЕ CONTENTS

GAZ SANOATINING MOLIYAVIY BOSHQARUVI VA MILLIY IQTISODIYOTDAGI BARQARORLIK OMILI SIFATIDA ROLI

Ergashev Muhubbek Aslam o‘g‘li
PhD mustaqil izlanuvchi
Elektron pochta: emukhubbek@mail.ru

Annotatsiya: Ushbu maqolada tabiiy gaz sanoatining mamlakat iqtisodiyotidagi o‘rni, roli va rivojlanish istiqbollari ilmiy tahlil etilgan. Mamlakatning energetika balansida tabiiy gazning yetakchi o‘rinda ekani asoslab berilib, gaz tarmog‘ining sanoat tarmoqlari barqarorligi, eksport salohiyati va energetik xavfsizlikdagi ahamiyati yoritilgan. Tahlillar asosida gaz sanoatining yalpi ichki mahsulot (YaIM)dagi ulushi, bandlikka ta’siri hamda budjet daromadlaridagi o‘rni statistik ko‘rsatkichlar orqali asoslab berilgan. Shuningdek, raqamlashtirish, resurslardan samarali foydalanish va investitsiya muhitini yaxshilash orqali gaz sanoatini rivojlantirish bo‘yicha takliflar ishlab chiqilgan.

Kalit so‘zlar: tabiiy gaz, energetika resurslari, iqtisodiy o‘sish, gaz sanoati, resurslardan samarali foydalanish, eksport salohiyati, raqamlashtirish.

Abstract: This article provides a scientific analysis of the role, importance, and development prospects of the natural gas industry in the national economy. The leading position of natural gas in the country's energy balance is substantiated, highlighting its significance for industrial stability, export potential, and energy security. Statistical indicators are used to justify the contribution of the gas industry to GDP, employment, and state budget revenues. Additionally, proposals are developed to advance the gas sector through digitalization, efficient resource utilization, and improvement of the investment climate.

Key words: natural gas, energy resources, economic growth, gas industry, efficient resource use, export potential, digitalization.

Аннотация: В данной статье научно проанализирована роль, значение и перспективы развития газовой промышленности в экономике страны. Обосновано лидирующее положение природного газа в энергетическом балансе страны, раскрыта его значимость для устойчивости отраслей промышленности, экспортного потенциала и энергетической безопасности. На основе анализа представлены статистические данные о доле газовой промышленности в валовом внутреннем продукте (ВВП), ее влиянии на занятость и роль в формировании доходов бюджета. Также предложены меры по развитию газовой отрасли через цифровизацию, эффективное использование ресурсов и улучшение инвестиционного климата.

Ключевые слова: природный газ, энергетические ресурсы, экономический рост, газовая промышленность, эффективное использование ресурсов, экспортный потенциал, цифровизация.

KIRISH

Tabiiy gaz bugungi kunda global iqtisodiyotda eng muhim energetik resurslardan biri sifatida e’tirof etilmoqda. U ekologik tozaligi, nisbatan arzonligi va yuqori energiya samaradorligi bilan boshqa yoqilg‘i turlariga nisbatan ustunlikka ega. Energiya resurslari ichida tabiiy gazning ulushi yildan-yilga ortib borayotgani uning nafaqat texnologik, balki iqtisodiy afzalliklarini ham namoyon etmoqda.

O‘zbekiston iqtisodiyotida tabiiy gaz ko‘p tarmoqli rivojlanishni ta’minlovchi asosiy resurslardan biri hisoblanadi. Davlat energetika tizimining markazida turgan ushbu resurs yirik sanoat korxonalari, energetika

obyektlari, kommunal xo'jalik va transport tizimi uchun energiya manbai sifatida xizmat qiladi. Ayniqsa, gaz kimyosi, issiqlik elektr stansiyalari, metallurgiya va sement ishlab chiqarish kabi tarmoqlarda ishlab chiqarish hajmlarining barqarorligini ta'minlash bevosita tabiiy gaz bilan bog'liq. Mamlakatda mavjud tabiiy gaz resurslaridan oqilona va samarali foydalanish iqtisodiy o'sishning barqarorligini ta'minlashda muhim omillardan biridir. Gaz resurslarini boshqarish tizimida texnologik samaradorlik yetarli darajada emas, hisob-kitob mexanizmlarining noaniqligi esa yo'qotishlarga olib kelmoqda [1].

Tabiiy gaz resurslaridan foydalanish davlat budjeti daromadlarining muhim manbai bo'lib, soliq tushumlari, eksportdan olinadigan valyuta tushumlari hamda davlat ulushiga ega kompaniyalar orqali budjetga to'g'ridan-to'g'ri moliyaviy oqimlar kiritadi. Bunday sharoitda gaz sohasiga investitsiyalarni jalb qilish, texnologiyalarni modernizatsiya qilish va uni qayta ishlash orqali yuqori qo'shilgan qiymatga ega mahsulotlar ishlab chiqarish iqtisodiy o'sish sur'atlarini jadallashtirishning muhim sharti hisoblanadi.

MAVZUGA OID ADABIYOTLAR SHARHI

Tabiiy gazning iqtisodiy ahamiyati bo'yicha olib borilgan tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, ushbu resurs nafaqat energetika xavfsizligini ta'minlashda, balki sanoatni modernizatsiya qilish, eksport salohiyatini oshirish va iqtisodiy o'sishni rag'batlantirishda muhim omil hisoblanadi. Xususan, xorijiy olimlar – J. Stern, M. Bradshaw va I. Overland kabi tadqiqotchilar tabiiy gaz infratuzilmasining geoiqtisodiy ta'siri, narxlar shakllanishi va barqaror ta'minot masalalarini yoritib berganlar.

Mahalliy iqtisodchilar – A. Mamatqulov, S. Saidov va R. Yo'ldoshev kabi mualliflar O'zbekiston sharoitida gaz sanoatining tarmoqaro integratsiyadagi o'rnini, budjetga qo'shgan hissasini va ijtimoiy-iqtisodiy barqarorlikdagi ahamiyatini tahlil qilganlar. Ushbu tadqiqotlar mavzuga asos bo'lsa-da, mazkur maqolada tabiiy gazni rivojlanishning strategik omili sifatida – ya'ni ichki tarmoqdagi samaradorlikni oshirish, eksportda diversifikatsiya va investitsion muhitga ta'siri nuqtayi nazaridan tahlil qilish maqsad qilingan.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Ushbu ilmiy maqolani yozishda xalqaro va milliy ilmiy manbalar, statistik hisobotlar hamda tabiiy gaz sanoatining mamlakat iqtisodiyoti rivojlanishiga oid iqtisodiy ko'rsatkichlari tahlil qilindi. Olingan ma'lumotlar iqtisodiy modellashtirish, nisbiy tahlil va regressiya usullari orqali qayta ishlanib, raqamli texnologiyalarning barqaror rivojlanishdagi samaradorligi baholandi. Natijalar asosida innovatsion modelning amaliy qo'llanilish imkoniyatlari aniqlangan.

TAHLIL VA NATIJALAR

Tabiiy gaz bugungi kunda global iqtisodiyotda eng muhim energetik resurslardan biri sifatida e'tirof etilmoqda. U ekologik tozaligi, nisbatan arzonligi va yuqori energiya samaradorligi bilan boshqa yoqilg'i turlariga nisbatan ustunlikka ega. Energiya resurslari ichida tabiiy gazning ulushi yildan-yilga ortib borayotgani uning nafaqat texnologik, balki iqtisodiy afzalliklarini ham namoyon etmoqda.

O'zbekiston gaz sanoatida raqamlashtirish jarayonlari so'nggi yillarda sezilarli faollik kasb etmoqda. Xolbo'tayev fikriga ko'ra, ushbu yo'nalishda ijobiy siljishlar kuzatilayotgan bo'lsa-da, sohadagi transformatsiya muammolari hanuz dolzarbdir. Jumladan, ishlab chiqarish va ta'minot zanjirida axborot texnologiyalarining cheklangan joriy etilishi, infratuzilmaning eskirganligi va malakali mutaxassislar yetishmovchiligi raqamlashtirish samaradorligini pasaytirayotgan asosiy omillar sifatida ajralib turadi. Gaz sanoatida raqamli boshqaruv platformalarini keng joriy etish, real vaqtli monitoring tizimlarini yaratish va iste'molchilar bilan hisob-kitoblarni avtomatlashtirish asosiy strategik yo'nalishlardandir [2].

Tabiiy gaz – energiya manbai sifatida yuqori ahamiyatga ega bo'lgan yoqilg'i turi bo'lib, elektr energiyasi ishlab chiqarish, isitish tizimlari hamda sanoatning turli texnologik jarayonlarida keng qo'llaniladi. Issiqxona gazlari chiqindilarining kamaytirilishiga qaratilgan global tashabbuslar fonida tabiiy gazning neft va ko'mirga nisbatan past karbonat angidrid (CO_2) chiqindilariga ega ekani uni muqobil energiya manbai sifatida alohida e'tirof etilishiga sabab bo'lmoqda.

Bundan tashqari, gaz sanoati ishlab chiqarish, uzatish va saqlash infratuzilmasining murakkabligi bilan ajralib turadi. Gazni qazib olish joyidan to yakuniy iste'molchigacha yetkazib berish ko'p bosqichli quvur tarmoqlari, saqlash inshootlari va logistik tizimlarni talab etadi. Shu jumladan, suyultirilgan tabiiy gaz (LNG) texnologiyasi orqali uzoq masofalarga tashish uchun maxsus kemalar, terminal inshootlari va qayta gazlashtirish quvvatlari zarur hisoblanadi. Bu esa o'z navbatida, gaz infratuzilmasining xavfsizligi, uzluksizligi va energiya samaradorligini ta'minlashda yirik investitsiyaviy resurslarni, shuningdek ilg'or texnologik va muhandislik tajribasini talab etadi.

Natijaviy jihatdan, gaz sanoati yuqori kapital sig'imli, texnologik murakkablik darajasi yuqori va xavfsizlik talablariga nisbatan juda sezgir tarmoq bo'lib, uning samarali faoliyat yuritishi uchun moliyaviy barqarorlik va oqilona investitsiyaviy boshqaruv muhim o'rin egallaydi. Shu nuqtayi nazardan, ushbu tarmoqda kredit yuki va investitsiya oqimlarining moliyaviy barqarorlikka ta'sirini aniqlash nafaqat nazariy, balki amaliy va strategik ahamiyatga ega masala sanaladi.

Gaz sanoati zamonaviy iqtisodiyotda strategik ahamiyat kasb etadi. Bu tarmoq nafaqat energetika xavfsizligini ta'minlashda, balki iqtisodiy o'sish va ijtimoiy rivojlanishda ham muhim rol o'ynaydi. Xususan, tabiiy gaz eksport qiluvchi mamlakatlar uchun u muhim daromad manbai bo'lib, davlat budjetini to'ldirish, infratuzilmalarni rivojlantirish va iqtisodiyotni diversifikatsiyalash imkonini beradi. Shuningdek, moslashuvchan gazlashtirish tizimlari orqali uzoq va chekka hududlarda energiya manbalariga bo'lgan talab qondiriladi, bu esa aholining hayot sifati va ijtimoiy farovonligini oshiradi. Gaz sanoatining rivojlanishi hududiy tengsizlikni kamaytirish va ijtimoiy integratsiyani kuchaytirish omillaridan biri sifatida qaralmoqda.

Biroq bugungi global tendensiyalar, jumladan, issiqxona gazlari chiqindilarini kamaytirish zarurati gaz sanoati oldiga yangi chaqiriqlarni qo'ymoqda. Shu bilan birga, bu holat yangi imkoniyatlarni ham yuzaga keltirmoqda. Jumladan:

- slanetsli gaz ishlab chiqarish texnologiyalari;
- qayta tiklanuvchi gaz (biometan, sintetik gaz) turlarini rivojlantirish;
- energiya samaradorligini oshirishga qaratilgan ilg'or texnologiyalarni joriy etish.

Kelajakda aralash energetika tizimlari (gibrid yechimlar) orqali tabiiy gazni boshqa energiya manbalari bilan uyg'unlashtirib foydalanish tendensiyasi ortib boradi. Bu esa gaz sanoatining barqaror rivojlanishiga, atrof-muhitga salbiy ta'sirni kamaytirishga va energetika xavfsizligini ta'minlashga xizmat qiladi.

Shunday qilib, gaz sanoati nafaqat an'anaviy energiya ta'minoti manbai, balki iqtisodiy barqarorlik va yashil rivojlanish yo'lida ham muhim strategik tarmoq sifatida shakllanmoqda.

Gaz sanoati zamonaviy iqtisodiyotning ajralmas tarkibiy qismi bo'lib, uning energiya xavfsizligini ta'minlashdagi ahamiyati beqiyosdir. Tabiiy gaz ko'plab davlatlar uchun asosiy energiya manbai hisoblanadi va energetika aralashmasining xilma-xilligini ta'minlashda muhim rol o'ynaydi. Bu esa o'z navbatida, mamlakatlarning energiya resurslariga bo'lgan bog'liqligini kamaytiradi va energetika tizimining barqarorligini oshiradi.

Bundan tashqari, gaz mahsulotlari ko'plab davlatlar uchun eksportning asosiy turlaridan biri sanaladi. Ular iqtisodiy o'sishga turtki bo'lib xizmat qiladi, xorijiy valyuta tushumlarini oshiradi hamda xalqaro investitsiyalarni jalb etish imkoniyatlarini kengaytiradi. Xususan, tabiiy gaz resurslariga ega bo'lgan davlatlarda energetika sohasi iqtisodiyotni diversifikatsiyalashning va sanoat tarmoqlarini rivojlantirishning asosiy drayverlaridan biri sifatida namoyon bo'lmoqda.

Gaz sanoati o'z mohiyatiga ko'ra yuqori texnologiyali va kapital talab qiluvchi tarmoqdir. Tabiiy gazni qazib olishdan to iste'molchigacha yetkazib berishgacha bo'lgan butun jarayon murakkab infratuzilmaga asoslanadi. Bunday infratuzilma quyidagilarni o'z ichiga oladi:

- yuqori bosimli gaz quvurlari tarmog'i,
- yer osti gaz saqlash omborlari,
- suyultirilgan tabiiy gazni tashish uchun mo'ljallangan ixtisoslashtirilgan
- kemalar (LNG tankerlar),
- gazni qayta ishlash va ajratish majmualari.

Mazkur infratuzilmalarni barpo etish va ularni samarali ishlatish yirik sarmoyalarni, zamonaviy texnologiyalarni hamda malakali muhandis-texnik resurslarni talab qiladi. Shu jihatdan, gaz sanoati ko'plab sohaga turtki beradi: transport-logistika, qurilish, geologiya, muhandislik texnologiyalari va axborot tizimlari kabilar.

Gaz sanoati iqtisodiy rivojlanish, energetika xavfsizligi, sanoat kooperatsiyasi va innovatsion infratuzilma barpo etishda muhim rol o'ynaydi. U strategik resurs sifatida milliy manfaatlar va global energiya siyosatining markazida turadi.

Gaz sanoati — bu tabiiy gazni qazib olish, qayta ishlash, tashish, saqlash va sotish bilan shug'ullanuvchi iqtisodiyotning muhim tarmoqlaridan biridir. Ushbu sanoat sohasi murakkab texnologik jarayonlarga asoslangan bo'lib, mamlakatning energetika infratuzilmasini shakllantirishda muhim o'rin tutadi.

Tabiiy gaz — toza, samarali va ekologik jihatdan nisbatan xavfsiz yoqilg'i turi bo'lib, uni iqtisodiyotning deyarli barcha sohalarida qo'llash mumkin. Jumladan: energetika sohasida — elektr energiyasi ishlab chiqarishda, sanoatda — texnologik yoqilg'i sifatida, transportda — siqilgan (CNG) yoki suyultirilgan (LNG) gaz shaklida yoqilg'i sifatida, aholi ehtiyojlari uchun — isitish, ovqat pishirish va issiq suv ta'minotida keng qo'llaniladi.

Tabiiy gazning yuqori issiqlik samaradorligi, past chiqindi darajasi va iqtisodiy jihatdan maqbulligi uni muqobil energiya manbalariga nisbatan ustunlikli qiladi. Shu bois, gaz sanoati nafaqat iqtisodiy samaradorlikni,

balki energiya tejamkorligi va ekologik barqarorlikni ta’minlashda ham muhim omil sanaladi. Gaz sanoati zamonaviy jahon iqtisodiyotida strategik ahamiyatga ega tarmoqlardan biri hisoblanadi.

Tabiiy gaz qazib olish jarayonlari dunyoning ko‘plab mamlakatlarida faol amalga oshirilmoqda. Xususan, Rossiya, AQSh, Kanada, Qozog‘iston, Eron, Qatar va boshqa Yaqin Sharq davlatlari global gaz ishlab chiqarish va eksport bozorida yetakchi o‘rinlarni egallaydi. Bu davlatlar zamonaviy texnologiyalar, katta qazib olish quvvatlari va rivojlangan transport infratuzilmasiga ega bo‘lishi bilan ajralib turadi.

Tabiiy gazni tashish asosan gaz quvurlari orqali amalga oshiriladi. Ushbu quvurlar gaz qazib olinadigan joylarni iste’molchilar bilan bog‘laydigan asosiy infratuzilmaviy vositadir. Gaz quvurlari ikki asosiy toifaga bo‘linadi: milliy (ichki) gaz quvurlari — mamlakat ichida ishlab chiqarilgan gazni hududlar bo‘ylab taqsimlaydi; xalqaro (transchegaraviy) gaz quvurlari — bir nechta mamlakatlar hududidan o‘tib, eksport-import faoliyatini ta’minlaydi (masalan, “Turk Stream”, “Nord Stream”, “Trans-Anatoliya gaz quvuri”).

Tabiiy gaz savdosi esa milliy va xalqaro bozorlarda amalga oshiriladi. Bozor narxlari quyidagi asosiy omillar bilan belgilanadi (1-jadval):

1-jadval. Tabiiy gaz savdosida bozor narxlariga ta`sir qiluvchi omillar

№	Omillar
1	Global talab va taklif muvozanati
2	Neft va ko‘mir kabi muqobil yoqilg‘ilar narxi
3	Mintaqaviy va global geosiyosiy vaziyatlar (urushlar, sanksiyalar, transport yo‘llarining xavfsizligi)
4	Ob-havo sharoiti va mavsumiylik (ayniqsa, qish oylarida iste’mol hajmi ortadi)
5	Gazni saqlash imkoniyatlari va rezervlar hajmi
6	Valyuta kurslari va eksport-import siyosati

Xususan, Yevropa Ittifoqi, Osiyo–Tinch okeani mintaqasi va Shimoliy Amerika kabi yirik iste’molchi hududlarda tabiiy gazga bo‘lgan talabning ortib borishi bu tarmoqni global energetika tizimidagi ustuvor sohalardan biriga aylantirmoqda.

Tabiiy gaz bugungi kunda global energiya tizimining ajralmas tarkibiy qismi sifatida nafaqat mahalliy, balki xalqaro bozorlarda ham faol ravishda sotilmoqda. Uning narxlari shakllanishiga bir nechta kompleks omillar ta’sir ko‘rsatadi. Jumladan, tabiiy gazga bo‘lgan global va mintaqaviy talab hamda taklif nisbatlari, neft, ko‘mir va elektr energiyasi kabi muqobil energiya manbalarining narxlari, valyuta kurslarining o‘zgarishi, transport xarajatlari, saqlash quvvatlarining mavjudligi, shuningdek, yetkazib berish zanjirlaridagi uzilishlar muhim rol o‘ynaydi.

Bundan tashqari, geosiyosiy vaziyatdagi beqarorlik, xususan, yirik gaz eksport qiluvchi davlatlardagi siyosiy ziddiyatlar, sanksiyalar va harbiy mojarolar ham xalqaro gaz narxlarining keskin o‘zgarishiga olib kelishi mumkin. Masalan, 2022-yildan boshlab Rossiya–Ukraina inqirozi fonida Yevropadagi gaz narxlari bir necha baravar oshgani kuzatildi.

Bunday holatlar tabiiy gaz bozorining o‘ta sezgir va noturg‘un ekanligini ko‘rsatadi hamda gaz narxlarini bashorat qilishni murakkablashtiradi. Shu sababli, tabiiy gaz narxini tahlil qilishda statistik va ekonometrik modellardan foydalanish bozor ishtirokchilari uchun muhim strategik qarorlarni qabul qilishda asos bo‘lib xizmat qiladi (1-rasm).

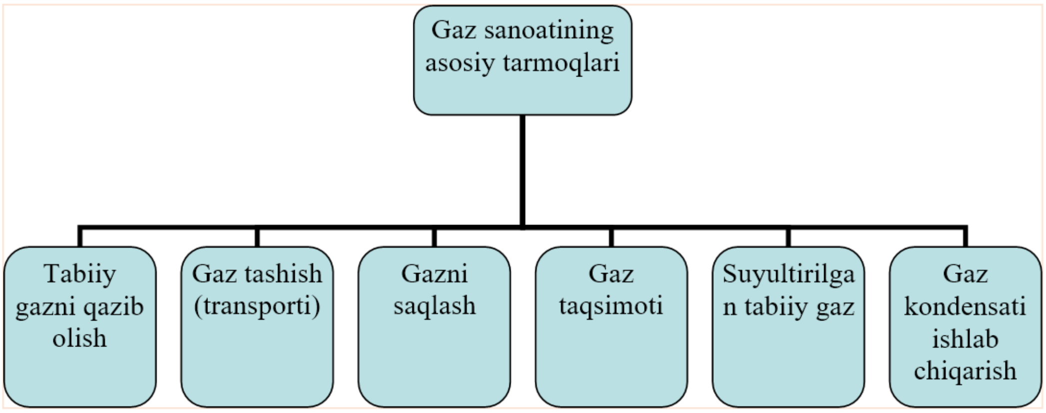

1-rasm. Gaz sanoatining asosiy tarmoqlari

Tabiiy gazni qazib olish — bu bosqich yer ostidagi tabiiy gaz konlarini o‘rganish, qazib olish quduqlarini burg‘ulash va gazni yer yuzasiga chiqarishni o‘z ichiga oladi. Qazib olingan gaz tarkibida boshqa aralashmalar bo‘ladi va uni keyingi bosqichlarda tozalash talab etiladi.

Gaz tashish (transporti) — tabiiy gaz maxsus magistral gaz quvurlari (gazoprovodlar) orqali yirik iste’molchilarga yoki saqlash inshootlariga yetkaziladi. Ba’zan quvurlar orqali xalqaro tranzit ham amalga oshiriladi. Suv yo‘llari orqali tashish uchun esa gaz suyuqlantirilgan holatga keltiriladi.

Gazni saqlash — tabiiy gazni mavsumiy talab o‘zgarishlariga mos ravishda taqsimlash uchun uni yer osti rezervuarlarida (masalan, tugatilgan konlarda yoki sun’iy kavernalarda) saqlash texnologiyasi qo‘llaniladi. Bu tizim gaz ta’minotining barqarorligini ta’minlashda muhim rol o‘ynaydi.

Gaz taqsimoti (distribyutsiyasi) — bu bosqichda gaz mahalliy quvurlar orqali turar joylar, sanoat obyektlari va boshqa iste’molchilarga yetkazib beriladi. Mahalliy taqsimot tarmoqlari yuqori xavfsizlik va uzluksiz ta’minotni talab qiladi.

Suyultirilgan tabiiy gaz (LNG) ishlab chiqarish — LNG bu gazni –160 °C gacha sovitib, suyuqlikka aylantirish orqali hajmini 600 barobarga kamaytirish texnologiyasidir. U uzoq masofalarga eksport qilishda, ayniqsa dengiz yo‘llari orqali tashishda qo‘llaniladi.

Gaz kondensati ishlab chiqarish — qazib olingan tabiiy gaz tarkibida suyuq uglevodorodlar (kondensat) bo‘ladi. Bu moddalar ajratib olinadi va alohida sanoat xom ashyosi sifatida qayta ishlanadi. Gaz kondensati kimyo sanoatida ham keng qo‘llaniladi.

XULOSA VA TAKLIFLAR

O‘zbekiston Respublikasi iqtisodiyotida tabiiy gaz resurslari ko‘p tarmoqli iqtisodiy rivojlanishning strategik omili sifatida xizmat qilmoqda. Tabiiy gaz nafaqat mamlakatning ichki energiya ehtiyojini qondirish, balki sanoat tarmoqlarini uzluksiz energiya bilan ta’minlash, eksport orqali valyuta tushumlarini shakllantirish va bandlik darajasini oshirishda muhim rol o‘ynamoqda.

O‘tkazilgan tahlillar shuni ko‘rsatadiki:

Tabiiy gaz sanoatning, ayniqsa gaz kimyo, metallurgiya, sement, issiqlik energetikasi sohalarida ishlab chiqarish samaradorligini oshirishga xizmat qilmoqda.

Gaz eksportidan olinadigan valyuta tushumlari davlat budjetining barqaror daromad manbai bo‘lib, makroiqtisodiy barqarorlikni qo‘llab-quvvatlaydi.

Gaz infratuzilmasi rivojlangan hududlarda iqtisodiy faollik va ijtimoiy farovonlik darajasi yuqori bo‘lib, bu resursning mintaqaviy rivojlanishdagi rolini ko‘rsatadi.

Tabiiy gaz ekologik jihatdan toza yoqilg‘i bo‘lib, yashil iqtisodiyotga o‘tish jarayonida muhim energiya manbai sifatida e’tirof etiladi.

Tabiiy gaz qazib olish va qayta ishlash texnologiyalarini modernizatsiya qilish lozim, chunki eskirgan texnologiyalar resurslar samaradorligini pasaytiradi va xarajatlarni oshiradi.

Ichki iste’molchilarga nisbatan tarif siyosatini ijtimoiy-iqtisodiy jihatdan muvozanatlashtirish kerak. Bu aholining to‘lov qobiliyatini hisobga olgan holda, korxonalar uchun motivatsion tariflarni joriy etishni talab etadi.

Tabiiy gaz eksportini faqat xomashyo shaklida emas, balki qayta ishlangan mahsulotlar ko‘rinishida amalga oshirish orqali mamlakatga qo‘shilgan qiymatni saqlab qolish mumkin (masalan, GTL loyihasi, metanol, ammiak).

Gaz infratuzilmasi yetib bormagan hududlarda modernizatsiya va kengaytirish loyihalarini jadallashtirish mintaqaviy iqtisodiy tengsizlikni kamaytiradi va yangi ish o‘rinlari yaratadi.

Gaz sohasiga to‘g‘ridan-to‘g‘ri xorijiy investitsiyalarni jalb qilish uchun huquqiy bazani takomillashtirish kerak. Jumladan, shartnoma shaffofligi va investitsiyalarni himoyalash kafolatlari muhim ahamiyat kasb etadi.

Energetik xavfsizlikni ta’minlash maqsadida tabiiy gaz zaxiralarini diversifikatsiya qilish va muqobil energiya bilan uyg‘unlashtirish zarur.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati:

1. Odilov,S., &Mamadaliyev,I. (2021). Tabiiy gaz resurslaridan foydalanish samaradorligini oshirish yo‘llari. Iqtisodiyot va innovatsiyalar, 3, 45-51;
2. Xolbo‘tayev, A. (2022). O‘zbekiston gaz sanoatida raqamlashtirish jarayonlari: muammo va istiqbollar. Milliy iqtisodiyot muammolari, 6, 60-67;
3. Рахманкулов Д.Л.,Джафаров Ф.К. Из истории искусственных горючих газов //Нефтегазовое дело. -2005.-№3;
4. Джафаров К.И., Джафаров Ф.К. Зарождение и становление газового дела. - М. ВНИИГАЗ, 2002;
5. Porter, M.E. and Kramer, M.R., (2006). Strategy & society. The link between competitive advantage and corporate;
6. Cherp, A, Jewell, J. and Goldthau, A., (2011). Governing global energy: systems, transitions, complexity. Global Policy, 2, pp.75-88;

YASHIL

IQTISODIYOT&TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

Ingliz tili muharriri: Feruz Hakimov

Musahhih: Zokir ALIBEKOV

Sahifalovchi va dizayner: Oloviddin Sobir o‘g‘li

2025. № 7

© Materiallar ko‘chirib bosilganda ““Yashil” iqtisodiyot va taraqqiyot” jurnali manba sifatida ko‘rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar ma’sul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelamasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

Mazkur jurnalda maqolalar chop etish uchun quyidagi havolalarga
maqola, reklama, hikoya va boshqa ijodiy materiallar yuborishingiz mumkin.
Materiallar va reklamalar pullik asosda chop etiladi.
El.Pochta: sq143235@gmail.com
Bot: @iqtisodiyot_77
Tel.: 93 718 40 07

Jurnalga istalgan payt quyidagi rekvizitlar orqali obuna bo‘lishingiz mumkin. Obuna bo‘lgach, @iqtisodiyot_77 telegram sahifamizga to‘lov haqidagi ma’lumotni skrinshot yoki foto shaklida jo‘natishingizni so‘raymiz. Shu asosda har oygi jurnal yangi sonini manzilingizga jo‘natamiz.

““Yashil” iqtisodiyot va taraqqiyot” jurnali 03.11.2022-yildan
O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Adminstratsiyasi huzuridagi
Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan
№566955 reyestr raqami tartibi bo‘yicha ro‘yxatdan o‘tkazilgan.
Litsenziya raqami: №046523. PNFL: 30407832680027

Manzilimiz: Toshkent shahar, Mirzo Ulug‘bek tumani
Kumushkon ko‘chasi, 26-uy.

Jurnal sayti: https://yashil-iqtisodiyot-taraqqiyot.uz